

O‘ZBEKISTONDA ICHKI MIGRATSIYA JARAYONLARINI BOSHQARISH VA UNGA OID HUQUQIY ME‘YORIY ASOSLAR

*O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti
3-bosqich kursanti Pardaboyeva Nodira Mirzabek qizi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekistonda ichki migratsiya jarayonlarining o‘ziga xos xususiyatlari, ularning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta’siri hamda ushbu jarayonlarni boshqarish mexanizmlari tahlil etilgan. Shuningdek, ichki migratsiyani tartibga soluvchi huquqiy-meyoriy asoslar, amaldagi qonunchilik tizimi va davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlari yoritilgan. Maqolada ichki migratsiya oqimlarining shakllanish sabablari, ularning hududiy rivojlanishga ta’siri hamda ushbu jarayonlarni samarali boshqarish yo‘llari ilmiy asosda ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari ichki migratsiya sohasida davlat boshqaruvini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: ichki migratsiya, migratsiya jarayonlari, huquqiy-meyoriy asoslar, migratsiya siyosati, aholi harakati, hududiy rivojlanish, urbanizatsiya, bandlik, ro‘yxatga olish tizimi, davlat boshqaruvi.

Аннотация: В данной статье анализируются специфические особенности процессов внутренней миграции в Узбекистане, их влияние на социально-экономическое развитие и механизмы управления этими процессами. Рассматриваются также правовые и нормативные рамки, регулирующие внутреннюю миграцию, действующая законодательная система и приоритетные направления государственной политики. В статье исследуются причины потоков внутренней миграции, их влияние на региональное развитие и пути эффективного управления этими процессами на научной основе. Результаты исследования служат для совершенствования государственного управления в сфере внутренней миграции.

Ключевые слова: внутренняя миграция, миграционные процессы, правовые и нормативные рамки, миграционная политика, перемещение населения, территориальное развитие, урбанизация, занятость, система регистрации, государственное управление.

Abstract: This article analyzes the specific features of internal migration processes in Uzbekistan, their impact on socio-economic development, and the mechanisms for managing these processes. It also covers the legal and regulatory frameworks regulating internal migration, the current legislative system, and priority areas of state policy. The article examines the causes of internal migration flows, their impact on regional development, and ways to effectively manage these processes on a scientific basis. The results of the study serve to improve public administration in the field of internal migration.

Keywords: internal migration, migration processes, legal and regulatory frameworks, migration policy, population movement, territorial development, urbanization, employment, registration system, public administration.

Bugungi kunda O‘zbekistonda ichki migratsiya jarayonlari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Aholining hududlar bo‘ylab harakatlanishi mehnat resurslarining qayta taqsimlanishiga, urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuviga hamda hududlar o‘rtasidagi iqtisodiy tafovutlarning shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli ichki migratsiyani samarali boshqarish va uni huquqiy jihatdan tartibga solish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekistonda ichki migratsiya asosan qishloq hududlaridan yirik shaharlar, xususan, poytaxt va viloyat markazlariga yo‘naltirilganligi bilan tavsiflanadi. Bu holat, avvalo, ish o‘rinlari, ta’lim va xizmat ko‘rsatish sohalarining shaharlarda nisbatan rivojlanganligi bilan izohlanadi. Natijada, bir tomondan, iqtisodiy faollik yuqori bo‘lgan hududlarda aholi soni ortib boradi, ikkinchi tomondan esa ayrim chekka hududlarda mehnat resurslari yetishmovchiligi yuzaga keladi.

Ichki migratsiya jarayonlarini boshqarish davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun, avvalo, aniq va izchil huquqiy-meyoriy baza zarur. O‘zbekiston Respublikasida ichki migratsiyani tartibga soluvchi asosiy hujjatlar qatoriga Konstitutsiya, aholini ro‘yxatga olish va yashash joyi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tish tartibini belgilovchi qonunlar hamda hukumat qarorlari kiradi. Mazkur hujjatlar fuqarolarning erkin harakatlanish huquqini ta’minlash bilan birga, migratsiya jarayonlarini nazorat qilish imkonini beradi.

Ichki migratsiya sohasidagi huquqbuzarliklarni tahlil qilishda, avvalo, ushbu qilmishlarning huquqiy tabiatini aniqlash lozim. Mazkur huquqbuzarliklar davlat boshqaruvi tartibiga qarshi qaratilgan bo‘lib, ularning asosiy ob’ekti — aholining hududiy harakatlanishi va joylashuvini hisobga olishning belgilangan qonuniy tartibidir. Ushbu tartibning buzilishi davlatning demografik prognozlash, ijtimoiy himoya va jamoat xavfsizligini ta’minlash borasidagi funksiyalariga putur yetkazadi.

Migratsiya sohasidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun yuridik javobgarlik – migratsiya sohasini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarda belgilangan tartib-qoidalarni buzganlik uchun vakolatli davlat organlari tomonidan qo‘llanadigan davlatning majburlor choralaridir.¹

O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksida:

¹ https://justy.uz/book-author/djoldasova_saxipjamal_djalgasovna

– pasportga ega bo‘lishi shart bo‘lgan fuqaroning pasportsiz yoki haqiqiy bo‘lmagan pasport bilan vaqtincha yoki doimiy ro‘yxatdan o‘tmay yashashi, pasportni ataylab yaroqsiz holga keltirganligi, shuningdek pasportni ehtiyot qilib saqlamaganligi

oqibatida yo‘qotib qo‘yganligi;

– fuqarolar o‘z pasportlaridan g‘arazli maqsadlari yo‘lida foydalan- ganligi, so‘ng ularni yo‘qotib qo‘yganligi to‘g‘risida ariza berganligi, shuningdek boshqa fuqarolarga tegishli pasportlardan foydalanganligi;

– pasport tizimi qoidalariga rioya etilishi uchun mas‘ul bo‘lgan shaxslar tomonidan fuqarolarning pasportsiz yoki shaxsni tasdiqlovchi boshqa hujjatlarsiz yashashiga yo‘l qo‘yganligi, shuning barobarida fuqarolarning o‘zlari egallab turgan turar joylarda pasportsiz yoki shaxsni tasdiqlovchi boshqa hujjatlarsiz, vaqtincha yoki doimiy ro‘yxatdan o‘tmagan yoxud turgan joyi bo‘yicha hisobga olinmagan shaxslarning yashashiga yo‘l qo‘yganligi;

– fuqarolarning pasportlarini noqonuniy olib qo‘yish yoki pasportlarni garov sifatida qabul qilish;

– chegara zonasiga kirish yoki bu zonada yashash, shuningdek fuqarolarning kirishi va bo‘lishi vaqtincha cheklangan joylarga kirish va bu joylarda bo‘lish qoidalarini buzish;

– g‘arazli yoki boshqa tuban maqsadlarda pasportni egallab olish, xuddi shuningdek uni yo‘q qilish, yaroqsiz holga keltirish, yashirish uchun ma‘muriy javobgarlik belgilanadi.

O‘zbekiston Respublikasi ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksining 223-moddasi birinchi qismida har bir qilmish tarkibi uchun jarima miqdori aniq belgilanishi lozimligini, bu esa, *birinchidan*, huquqbuzarlik uchun javobgarlikni individuallashtirish orqalishaxs huquqlarini kafolatlash darajasini oshirishga; *ikkinchidan*, tizimning migratsiya jarayonlariga doir ma‘muriy-huquqiy faoliyatida

ochiqlik va shaffoflikni ta'minlashga; *uchinchidan*, migratsiya sohasida korrupsiyani oziqlantiruvchi omillarni bartaraf etishga samarali xizmat qilishini ilmiy asoslangan.

Bundan tashqari, mamlakatimizga shaxsiy va sayyohlik maqsadlarida kelgan shaxslarga nisbatan ma'muriy javobgarlik belgilash sohasida ichki ishlar organlarning ma'muriy-huquqiy faoliyatiga doir protsessual qoidalarni yanada soddalashtirish uchun O'zbekiston Respublikasi ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksining 225-moddasi birinchi – beshinchi qismlarida nazarda tutilgan chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning Respublikada bo'lish muddatini buzgan vaqtiga qarab o'sha kunning o'zida chegaradan o'tish punktlarida jarima undirish amaliyotini joriy etish hamda ushbu jazoni qo'llash vakolatini ichki ishlar organlari migratsiya va fuqarolikni rasmiylashtirish bo'linmalari inspektorlariga berish zarurligini asoslangan. Chunki, qonunga xilof ravishda chet elga chiqish yoki O'zbekiston Respublikasiga kirish jinoyati (mjtkning 223-m.) so'nggi to'rt yilda o'rtacha – 21,1 %ga (2016 yilda – 17,6 %, 2017 yilda – 11,3 %, 2018 yilda – 94,6 %, 2019 yilda – 20 %ga) kamaygan bo'lsa-da, Respublikada bo'lish qoidalarini buzish huquqbuzarligi (ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksining 225-m.) o'rtacha – 1,5 %ga (2016 yilda – 0,9 %, 2017 yilda – 2,8 %, 2018 yilda – 0,5 %, 2019 yilda – 1,1 %ga) oshgan. xususan, 2019 yilda ushbu huquqbuzarlikning Andijon (80,3 %), Surxondaryo 1415 (77,1 %) va Toshkent viloyatlarida (26,4 %) avvalgi yilga nisbatan keskin oshganligini ko'rish mumkin.²

Xususan, ro'yxatga olish (propiska) tizimi ichki migratsiyani boshqarishda muhim vosita hisoblanadi. Ushbu tizim orqali fuqarolarning qayerda yashayotgani va ko'chib o'tish holatlari hisobga olinadi. So'nggi yillarda ushbu tizimni soddalashtirish va raqamlashtirish bo'yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu esa fuqarolar uchun qulaylik yaratish bilan birga, davlat organlari uchun aniq statistik ma'lumotlar bazasini shakllantirish imkonini bermoqda.

Ichki migratsiyani boshqarishda faqat ma'muriy choralar bilan cheklanib qolish yetarli emas. Bu borada iqtisodiy va ijtimoiy mexanizmlarni ham keng qo'llash talab etiladi. Jumladan, hududlarni kompleks rivojlantirish dasturlari, yangi ish o'rinlarini yaratish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash orqali aholi migratsiyasini muvozanatlashtirish mumkin. Ayniqsa, chekka hududlarda yashash sharoitlarini yaxshilash ichki migratsiya oqimini kamaytirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Shu o'rinda xalqaro tajribaga murojaat qilish ham foydalidir. Birlashgan Millatlar Tashkiloti hamda Xalqaro migratsiya tashkiloti tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda migratsiya jarayonlarini boshqarishda kompleks yondashuv, ya'ni

² https://justy.uz/book-author/egamberdiev_bekhzod_iskandarovich

iqtisodiy, ijtimoiy va huquqiy choralarni uyg'unlashtirish zarurligi ta'kidlanadi. Bu yondashuv O'zbekiston sharoitida ham dolzarb hisoblanadi.

Ichki migratsiya jarayonlarini boshqarishda yana bir muhim jihat – bu zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishdir. Elektron ro'yxatga olish tizimlari, ma'lumotlar bazalari va monitoring mexanizmlari orqali migratsiya oqimlarini real vaqt rejimida kuzatish va tahlil qilish imkoniyati yaratiladi. Bu esa o'z navbatida samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda ichki migratsiya jarayonlarini boshqarish ko'p qirrali va murakkab jarayon bo'lib, u puxta huquqiy-meyoriy asoslarni hamda samarali boshqaruv mexanizmlarini talab etadi. Ushbu sohani yanada takomillashtirish orqali hududiy rivojlanish muvozanatini ta'minlash, aholi bandligini oshirish va ijtimoiy barqarorlikka erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
- 2.O'zbekiston Respublikasida migratsiya jarayonlarini tartibga solishga oid normativ-huquqiy hujjatlar.
- 3.Abdurahmonov Q.X. *Mehnat iqtisodiyoti*. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
- 4.Yuldashev O'. *Migratsiya va demografiya asoslari*. – Toshkent, 2019.
- 5.Birlashgan Millatlar Tashkiloti hisobotlari.
- 6.Xalqaro migratsiya tashkiloti materiallari.
- 7.https://justy.uz/book-author/djoldasova_saxipjamal_djalgasovna